

RODZINA I PRZYJACIELE WŚRÓD WARTOŚCI ŻYCIOWYCH SŁOWAKÓW¹
FAMILY AND FRIENDS AMONG THE LIFE VALUES OF THE SLOVAK

ONDREJ ŠTEFAŇAK

UNIwersytet KONSTANTYNA FILOZOFA W NITRZE, WYDZIAŁ FILOZOFICZNY,
KATEDRA FILOZOFII I POLITOLOGII,
UL. B. SLANČIKOVEJ 1, 949 01 NITRA, SŁOWACJA

Streszczenie

Dla socjologii rodziny, socjologii wartości i socjologii moralności bardzo interesujące jest pytanie, na ile są dla współczesnych ludzi ważne takie wartości, jak rodzina lub przyjaciele i znajomi? Poszukują odpowiedzi na pytanie, jakie jest miejsce tych wartości wśród innych wartości życia codziennego? Wspomniane dyscypliny naukowe badają także różnice w tej sprawie między poszczególnymi kategoriami ludności ze względu na cechy demograficzne lub społeczne (np. płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, region itp.). Na te i inne pytania stara się odpowiadać prezentowane studium empiryczne, które oprócz innych opiera się przede wszystkim na wynikach reprezentatywnych badań socjologicznych nad wartościami życiowymi Słowaków z 2019 roku.

Słowa kluczowe: przyjaciele, rodzina, Słowacja, wartości życiowe.

Abstract

For sociology of family, sociology of values and sociology of morality is very interesting question of how important are such values as family or friends and acquaintances for contemporary people? They are looking for an answer to a question, what is the place of these values among other values of everyday life? The above-mentioned scientific disciplines are interested also in the differences in this matter between particular categories of the population due to demographic or social characteristics (e.g. sex, age, education, place of residence, region, etc.). The presented empirical study tries to answer these and other questions. It is, among other things, based primarily on the results of representative sociological research of the life values of Slovaks from 2019.

Key words: family, friends, life values, Slovakia.

WPROWADZENIE

Rodzina zazwyczaj stanowi najbliższe i najważniejsze środowisko społeczne człowieka. Jest grupą społeczną o podstawowym znaczeniu dla jednostki i społeczeństwa. Jako grupa pierwotna jest tą „przestrzenią” społeczną, w której kształtują się podstawowe identyfikacje jednostki. Od rodziny, od jej wewnętrznej struktury, preferowanych wartości, uznawanych norm i wzorów zachowań zależy kształt społeczeństwa (Mariański, 2003: s. 7-13). W wielu teoriach socjologicznych, a także w nauczaniu społecznym Kościoła, rodzinie przypisuje się wartość niezbywalną, pierwszoplanową, fundamentalną.

¹ This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-16-0116.

Rodzinnie przypisuje się także najwyższe subiektywne znaczenie w porównaniu z innymi sferami życia i innymi wartościami życia codziennego. Badania empiryczne w różnych środowiskach społecznych ukazują, że wśród najbardziej upragnionych wartości rodzina oraz małżeństwo zajmują bardzo ważne miejsce (Dyczewski, 2002: s. 31; Mariański, 2018: s. 323-343; Štefaňak, 2020: s. 22-37).

Przyjaciele i znajomi tradycyjnie również należeli oraz nadal należą do ważnych wartości życia codziennego, chociaż ich ranga w społeczeństwie indywidualistyczno-konsumpcyjnym nieco się zmienia. Dla pewnej, prawdopodobnie poszerzającej się części ludzi współczesnych, ważniejsze niż przyjaciele i znajomi są takie wartości, jak np. praca, czas wolny, kariera zawodowa, pieniądze, dobrobyt, komfort życia lub przyzwoita sytuacja materialna. Nie tylko dla socjologii empirycznej ważne jest rejestrowanie wartości życiowych oraz ich przemian, ponieważ „wartości stanowią jeden z nadrzędnych mechanizmów ludzkiego działania zaś wpisując się w osobowość jednostki jako trwałe jej element (sieć wartości), stanowią podstawę kreowania wizji własnego życia, tworzonej według nich. Wartości uznawane i realizowane przez jednostkę niewątpliwie wyznaczają jakość jej życia, sposób postrzegania rzeczywistości oraz indywidualne do niej nastawienie i własne w niej ulokowanie” (Wysocka, 2008: s. 215).

Na przywołanym tle dyskusji otwartej można zadać kilka interesujących pytań. Nie tylko dla socjologa empiryka bardzo interesujące jest pytanie, na ile są dla współczesnych ludzi ważne takie wartości, jak rodzina lub przyjaciele i znajomi? Kolejne pytanie brzmi: Jakie jest miejsce tych wartości wśród innych wartości życia codziennego? Niemniej interesujące pytanie brzmi: Jakie są różnice w tej sprawie między poszczególnymi kategoriami ludności ze względu na cechy demograficzne lub społeczne (np. płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, region itp.)? Wreszcie można postawić czwarte pytanie: Jakie są wzajemne związki między znaczeniem rodziny oraz znaczeniem przyjaciół i znajomych? Na te i inne pytania stara się odpowiadać prezentowane studium empiryczne, które oprócz innych opiera się przede wszystkim na wynikach reprezentatywnych badań socjologicznych nad wartościami życiowymi Słowaków z 2019 roku².

Prezentowane studium zostanie przedstawione w czterech krótkich częściach ze względu na dwie wybrane wartości (rodzina oraz przyjaciele i znajomi), ich osadzenie wśród innych wartości życiowych oraz ewentualne wzajemne powiązania. W pierwszej części pt. Znaczenie przypisywane wartościom życiowym czytelnik zapozna się z hierarchią wybranych wartości życiowych populacji słowackiej. W drugiej części pt. Rodzina wśród wartości życiowych Słowaków przedstawię znaczenie rodziny ze względu na wybrane cechy demograficzne lub społeczne. W trzeciej części pt. Przyjaciele i znajomi wśród wartości życiowych Słowaków przedstawię te same kwestie odnośnie do przyjaciół i znajomych. Wreszcie w czwartej części pt. Wzajemne związki między znaczeniem

2 Chodzi o badania kwestionariuszowe wartości życiowych Słowaków, zrealizowane w ramach projektu badawczego APVV-16-0116. Badaną populacją była populacja dorosłych Słowaków jako całość. Z badanej populacji wybrano za pośrednictwem metody kwotowej próbę, która liczyła 1000 respondentów różnej płci, wieku, wykształcenia oraz miejsca zamieszkania ze wszystkich słowackich regionów.

rodziny oraz znaczeniem przyjaciół i znajomych czytelnik zapozna się z ewentualnymi związkami między omawianymi wartościami.

ZNACZENIE PRZYPISYWANE WARTOŚCIOM ŻYCIOWYM

W celu odkrycia hierarchii wartości życiowych populacji słowackiej poproszono ankietowanych o ocenę następujących wartości: praca, rodzina, przyjaciele i znajomi, czas wolny, polityka i religia. Znaczenie, jakie przywiązują w swoim życiu do tych wartości, respondenci ocenili według skali: bardzo ważne, raczej ważne, niezbyt ważne, w ogóle nieważne, nie wiem lub nie chcę powiedzieć. Uzyskane wyniki empiryczne zamieszczono w tabeli 1. Biorąc pod uwagę najwyższe oceny („bardzo ważne”) i umiarkowane („raczej ważne”), można przedstawić następującą hierarchię wybranych wartości życiowych Słowaków: rodzina (97,8%), czas wolny (93,3%), przyjaciele i znajomi (91,2%), praca (85,4%), religia (42,3%) i polityka (28,4%); według najwyższej oceny („bardzo ważne”): rodzina (91,2%), przyjaciele i znajomi (45,4%), czas wolny (44,7%), praca (39,8%), religia (17,0%) i polityka (4,1%).

Cztery pierwsze wartości uzyskały w ocenie badanej populacji słowackiej ponad 80% aprobaty. Dokonywane wybory w tych przypadkach koncentrowały się w obszarze dwóch ocen – „bardzo ważne” i „raczej ważne”. Wyjątkiem pod tym względem były kolejne dwie wartości, a mianowicie, religia i polityka. Ankietowani w znacznej mierze akceptowali wartości życia codziennego, które wiążą się z poszukiwaniem zabezpieczenia emocjonalnego, jakości życia, prywatności i bezpieczeństwa. Takie wartości jak religia, a szczególnie polityka, odgrywały mniej znaczącą rolę w ich życiu. Na podstawie uzyskanych wyników empirycznych można wnioskować, że Słowacy pragną żyć życiem rodzinnym i spokojnym, w gronie przyjaciół oraz cieszyć się wystarczającą ilością czasu wolnego i dobrej pracy.

Tabela 1. Znaczenie przypisywane wartościom życiowym (dane w %)

Wartości życiowe	Bardzo ważne	Raczej ważne	Niezbyt ważne	W ogóle nieważne	Nie wiem lub nie chcę powiedzieć	Razem
Praca	39,8	45,6	10,3	3,2	1,1	100,0
Rodzina	91,2	6,6	1,4	0,4	0,4	100,0
Przyjaciele i znajomi	45,4	45,8	7,5	0,9	0,4	100,0
Czas wolny	44,7	48,6	5,3	1,0	0,4	100,0
Polityka	4,1	24,3	44,3	23,6	3,7	100,0
Religia	17,0	25,3	23,7	29,6	4,4	100,0

Analiza postaw badanej populacji słowackiej wobec wybranych wartości codziennych pozwala stwierdzić, że nie należy się obawiać „świata bez wartości”, chociaż ich hierarchia w środowiskach współczesnych nieco się zmienia. W związku z tematem niniejszego opracowania należy przede wszystkim odnotować, że rodzina nadal zajmuje naczelne miejsce wśród wartości życiowych Słowaków. Jeżeli chodzi o przyjaciół i znajomych, sytuują się oni między czasem wolnym oraz pracą, są nieco mniej cenieni niż rodzina i czas wolny, nieco więcej niż praca oraz dużo więcej niż religia lub polityka. Taki wynik empiryczny koresponduje z wyżej zarysowaną tezą o przemianach wartości w społeczeństwie indywidualistyczno-konsumpcyjnym: „od orientacji na grono przyjaciół i znajomych, do orientacji na czas wolny i komfort życia”. Ranga wartości czas wolny również w społeczeństwie słowackim nieco się podwyższa – zaskakująco jest nawet nieco wyższa niż ranga takich wartości życiowych, jak praca, przyjaciele i znajomi (Štefaňak, 2018: s. 26-35). Niżej zobaczymy, czy tak jest we wszystkich kategoriach ludności słowackiej (ze względu na wybrane zmienne niezależne), albo tylko niektórych.

RODZINA WŚRÓD WARTOŚCI ŻYCIOWYCH SŁOWAKÓW

Rodzina wyłania się jako „kolebka życia i miłości” oraz „pierwsze miejsce humanizacji człowieka”. Istotne znaczenie i centralna pozycja rodziny w porządku osobowym i społecznym są często podkreślane w literaturze teologicznej, filozoficznej, socjologicznej, psychologicznej oraz pedagogicznej. Rodzina jest bardzo ważną wartością życiową i odgrywa główną rolę w odniesieniu do osoby ludzkiej. W tej „kolebce życia i miłości” człowiek rodzi się i wzrasta. W klimacie naturalnego przywiązania, jakie łączy członków wspólnoty rodzinnej, osoby są uznawane w swojej integralności. W rodzinie człowiek otrzymuje pierwsze i decydujące wyobrażenia związane z prawdą i dobrem, uczy się, co znaczy kochać i być kochanym, a więc, co konkretnie znaczy być osobą (Papieska Rada Iustitia et Pax, 2005: s. 144-145).

Rodzina jest częścią społeczeństwa, której wartość i spójność oparte są na miłości. Jedność rodziny jest jednością kochających się osób: małżonków, rodziców i dzieci. Wzrost rodziny jest konsekwencją tego, że jest ona miejscem, w którym splatają się ściśle ze sobą różne formy miłości: oblubieńczo-małżeńska, rodzicielska, synowska, bratersko-siostrzana itd. (Kowalczyk, 2005: s. 271-272). W przeszłości rodzina tradycyjna (oparta na małżeństwie mężczyzny i kobiety) stanowiła w społeczeństwie słowackim wartość niezbywalną i fundamentalną dla ludzkiego rozwoju i szczęścia. Współczesne znaczenie rodziny i wartości prorodzinnych (przynajmniej niektórych) jest podważane i kwestionowane. Na pytanie o znaczenie rodziny w życiu współczesnych Słowaków ze względu na wybrane cechy demograficzne lub społeczne odpowiada tabela 2.

Należy przypomnieć, iż w całej zbiorowości badanej populacji słowackiej uważało rodzinę za bardzo ważną w swoim życiu aż 91,2% ankietowanych, za raczej ważną – 6,6%, za niezbyt ważną – 1,4%, oraz za w ogóle nieważną – 0,4%. Kilku respondentów nie potrafiło zdefiniować swoich poglądów na temat ważności rodziny w ich życiu i

w związku z tym udzieliło odpowiedzi „nie wiem” lub „nie chcę powiedzieć” (0,4%). Na podstawie referowanych badań socjologicznych można więc stwierdzić, że rodzina była dla życia zdecydowanej większości badanych Słowaków bardzo lub raczej ważna (97,8%) oraz sytuowała się najwyżej spośród wszystkich analizowanych wartości życiowych (przed czasem wolnym, przyjaciółmi, pracą, religią i polityką). Tylko dla znikomej części ankietowanej populacji słowackiej rodzina ze względu na bliżej nieznaną okoliczności nie odgrywała ważniejszej roli w ich życiu (1,8%).

Tabela 2. Znaczenie rodziny ze względu na wybrane zmienne niezależne (dane w %)

Kategorie podzbiorów	Bardzo ważna	Raczej ważna	Niezbyst ważna	W ogóle nieważna	Nie wiem lub nie chcę powiedzieć	Razem
Płeć						
Mężczyzna	87,6	8,9	2,3	0,6	0,6	100,0
Kobieta	94,6	4,5	0,6	0,2	0,2	100,0
Wiek						
18 – 34 lat	87,3	8,6	2,7	1,0	0,3	100,0
35 – 54 lat	91,0	7,3	1,2	0,3	0,3	100,0
55 lat albo więcej	94,5	4,4	0,5	-	0,5	100,0
Wykształcenie						
Bez matury	91,3	7,1	1,6	-	-	100,0
Średnie z maturą	91,9	5,2	1,7	0,6	0,6	100,0
Wyższe	90,8	7,7	1,0	0,3	0,3	100,0
Miejsce zamieszkania						
Do 1.999 miesz.	91,1	7,1	1,3	-	0,4	100,0
2.000 – 19.999 miesz.	90,6	7,5	0,4	0,8	0,8	100,0
Ponad 20.000 miesz.	91,6	6,0	1,9	0,4	0,2	100,0
Region						
Zachodnia Słowacja	89,2	8,8	1,1	0,4	0,4	100,0
Środkowa Słowacja	91,2	5,6	2,4	0,4	0,4	100,0
Wschodnia Słowacja	94,3	4,0	1,0	0,3	0,3	100,0
Ogółem (N=1000)	91,2	6,6	1,4	0,4	0,4	100,0

Ze względu na przyjęte zmienne niezależne, cechami, które istotnie różnicowały badanych Słowaków, były tylko cechy demograficzne „płeć” oraz „wiek”. Ze względu na „jednoznaczny” rozkład procentowy jest zrozumiałe, że z punktu widzenia wykształcenia ($p = 0,705$), miejsca zamieszkania ($p = 0,540$) oraz regionu ($p = 0,276$) nie skonstatowano między poszczególnymi kategoriami ludności słowackiej istotnych różnic statystycznych. Zgodnie z oczekiwaniami można jednak zauważyć, że rodzina była stosunkowo najczęściej „bardzo ważna” dla mieszkańców Wschodniej Słowacji (94,3%), następnie dla mieszkańców Środkowej Słowacji (91,2%) oraz wreszcie dla mieszkańców Zachodniej Słowacji (89,2%)².

W odniesieniu do cechy demograficznej „płeć” można mówić o statystycznie słabej sile związku ($p = 0,003$; $V = 0,127$). Na podstawie uzyskanych wyników empirycznych należy stwierdzić, iż kobiety oznaczali rodzinę za bardzo ważną w swoim życiu nieco częściej niż mężczyźni (różnica procentowa wynosiła 7,0%). Ze względu na cechę demograficzną „wiek” konstatujemy statystycznie bardzo słabą siłę związku tylko na poziomie istotności 0,05 ($p = 0,038$; $V = 0,090$). Zgodnie z oczekiwaniami również w tym przypadku należy stwierdzić, iż osoby starsze uznawały rodzinę za bardzo ważną w swoim życiu nieco częściej niż osoby młodsze (różnica między skrajnymi kategoriami wynosiła 7,2%).

Konkludując tę krótką analizę statystyczną można powtórzyć, że dla zdecydowanej większości badanych Słowaków była rodzina bardzo lub raczej ważna w ich życiu (tylko dla znikomej części respondentów była niezbyt ważna lub w ogóle nieważna). Także można stwierdzić, iż typową przedstawicielką osoby, dla której rodzina była stosunkowo najczęściej bardzo ważna, to kobieta, osoba w wieku 55 lat albo więcej, mieszkająca we wschodniej Słowacji. Z drugiej strony, typowym przedstawicielem osoby, dla której rodzina była stosunkowo najczęściej raczej ważna, niezbyt ważna lub w ogóle nieważna, to mężczyzna, osoba w wieku 18–34 lat, mieszkający w Zachodniej Słowacji.

PRZYJACIELE I ZNAJOMI WŚRÓD WARTOŚCI ŻYCIOWYCH SŁOWAKÓW

Oprócz rodziny każdy człowiek potrzebuje również wiele innych wartości życiowych – wśród nich także grono przyjaciół i znajomych, z którymi częściej lub rzadziej przebywa oraz do których ma zaufanie. W zarysowanym kontekście należy zauważyć, że zaufanie do systemów abstrakcyjnych, które jest we współczesnym świecie niezbędne, zapewnia ludziom codzienne bezpieczeństwo i wiarygodność. Ze swej natury jednak nie może ono zapewnić wzajemności ani bliskości, które oferują relacje oparte na zaufaniu do osób – rodziny, przyjaciół lub znajomych. Zaufanie do przyjaciół (terminem przeciwnym będzie w tym kontekście „wróg” lub „obcy”) w kulturach tradycyjnych często miało zupełnie podstawowe znaczenie. Szerokie rozpowszechnienie systemów abstrak-

2 Zachodnia Słowacja: województwa Bratysława, Trnawa, Trenčyn i Nitra; Środkowa Słowacja: województwa Bańska Bystrzyca i Żylina; Wschodnia Słowacja: województwa Koszyce i Preszów.

cyjnych związane z nowoczesnością przekształca naturę przyjaźni, która staje się często sposobem nowego zakorzenienia. Opozycją do „przyjaciół” nie jest już „wróg”, ani nawet „obcy”, lecz raczej (tylko) „znajomy”, „kolega”, „ktoś, kogo znam”, czy „ktoś, kogo nie znam” (Giddens, 2008: s. 80-84).

Tabela 3. Znaczenie przyjaciół i znajomych ze względu na wybrane zmienne niezależne (dane w %)

Kategorie podzbiorów	Bardzo ważni	Raczej ważni	Niezbyst ważni	W ogóle nieważni	Nie wiem lub nie chcę powiedzieć	Razem
Płeć						
Mężczyzna	41,7	49,0	8,7	0,4	0,2	100,0
Kobieta	48,8	42,8	6,4	1,4	0,6	100,0
Wiek						
18 – 34 lat	53,6	38,5	6,2	1,4	0,3	100,0
35 – 54 lat	42,6	47,5	8,5	0,6	0,9	100,0
55 lat albo więcej	41,5	50,0	7,7	0,8	-	100,0
Wykształcenie						
Bez matury	47,2	40,9	10,2	1,6	-	100,0
Średnie z maturą	47,3	45,2	6,0	1,0	0,4	100,0
Wyższe	42,6	48,2	8,2	0,5	0,5	100,0
Miejsce zamieszkania						
Do 1.999 miesz.	48,4	40,4	9,8	0,4	0,9	100,0
2.000 – 19.999 miesz.	44,9	48,8	5,1	0,8	0,4	100,0
Ponad 20 .000 miesz.	44,3	46,6	7,7	1,2	0,2	100,0
Region						
Zachodnia Słowacja	48,5	43,6	6,4	0,9	0,7	100,0
Środkowa Słowacja	41,6	46,8	10,4	1,2	-	100,0
Wschodnia Słowacja	44,0	48,3	6,7	0,7	0,3	100,0
Ogółem (N=1000)	45,4	45,8	7,5	0,9	0,4	100,0

Refleksję o zaufaniu można odnieść wprost do rozważań o przyjaźni. W kulturach tradycyjnych podstawowe zaufanie mieściło się w osobistych relacjach w obrębie wspólnoty, więziach pokrewieństwa i przyjaźniach. Wraz z rozwojem systemów abstrakcyjnych niezbędne dla egzystencji społecznej staje się zaufanie do anonimowych obcych. Zaufanie do osób nie opiera się już na osobistych relacjach w obrębie wspólnoty lokalnej, pokrewieństwa czy przyjaźni. Na poziomie osobistym zaufanie i przyjaźń we współczesnym znaczeniu stają się projektem, który stopniowo „wypracowują” zaangażowane strony, co z kolei oznacza proces „odślaniania się” przed sobą nawzajem (Giddens, 2008: s. 84-86). Na pytanie o znaczenie przyjaciół i znajomych w życiu współczesnych Słowaków ze względu na wybrane cechy demograficzne lub społeczne odpowiada tabela 3.

Należy przypomnieć, iż w całej badanej populacji słowackiej uważało przyjaciół i znajomych za bardzo ważnych w swoim życiu 45,4% ankietowanych, za raczej ważnych – 45,8%, za niezbyt ważnych – 7,5%, oraz za w ogóle nieważnych – 0,9%. Kilku respondentów nie potrafiło zdefiniować swoich poglądów na temat ważności przyjaciół i znajomych w ich życiu i w związku z tym udzieliło odpowiedzi „nie wiem” lub „nie chcę powiedzieć” (0,4%). Na podstawie referowanych badań empirycznych można więc stwierdzić, że grono przyjaciół i znajomych było bardzo lub raczej ważne aż dla ponad dziewięćdziesiątych badanych Słowaków (91,2%) oraz sytuowało się za wartościami „rodzina” i „czas wolny” oraz przed wartościami „praca”, „religia” i „polityka”. Tylko dla mniej niż jednej dziesiątej ankietowanej populacji słowackiej grono przyjaciół i znajomych ze względu na bliżej nieznane okoliczności nie odgrywało ważniejszej roli w ich życiu (8,4%).

Jest interesujące, że ze względu na przyjęte zmienne niezależne, cechami, która istotnie różnicowały badanych Słowaków, były również tylko cechy demograficzne „płeć” oraz „wiek”. Z punktu widzenia wykształcenia ($p = 0,506$), miejsca zamieszkania ($p = 0,348$) oraz regionu ($p = 0,358$) nie skonstatowano między poszczególnymi kategoriami ludności słowackiej istotnych różnic statystycznych. Można jednak zauważyć, że przyjaciele i znajomi byli stosunkowo najczęściej „bardzo ważni” dla mieszkańców Zachodniej Słowacji (48,5%), następnie dla mieszkańców Wschodniej Słowacji (44,0%) oraz wreszcie dla mieszkańców Środkowej Słowacji (41,6%). W związku z tym nasuwa się interesująca teza, że wraz z modernizacją społeczną nieco spada ranga wartości rodzina (dla mieszkańców Zachodniej Słowacji była ona nieco mniej ważna niż dla mieszkańców Wschodniej Słowacji) oraz nieco wzrasta ranga wartości przyjaciele i znajomi (dla mieszkańców Zachodniej Słowacji byli oni nieco bardziej ważni niż dla mieszkańców Wschodniej Słowacji).

W odniesieniu do cechy demograficznej „płeć” można mówić o statystycznie bardzo słabej sile związku tylko na poziomie istotności 0,05 ($p = 0,042$; $V = 0,100$). Na podstawie uzyskanych wyników empirycznych należy stwierdzić, iż kobiety uznawały przyjaciół i znajomych za bardzo ważnych w swoim życiu nieco częściej niż mężczyźni (różnica wynosiła 7,1%). Ze względu na cechę demograficzną „wiek” konstatujemy również statystycznie bardzo słabą siłę związku tylko na poziomie istotności 0,05 ($p = 0,032$; $V = 0,090$). W pewnym sensie niezgodnie z oczekiwaniami w tym przypadku należy stwierdzić, iż osoby starsze akceptowały przyjaciół i znajomych jako bardzo ważnych w swoim

życiu nieco rzadziej niż osoby młodsze (różnica między skrajnymi kategoriami wynosiła 12,1%). W związku z tym można do pewnego stopnia modyfikować wyżej zarysowaną tezę, iż wraz ze starzeniem się nieco wzrasta ranga wartości rodzina (dla osób starszych była ona nieco bardziej ważna niż dla osób młodszych) oraz nieco spada ranga wartości przyjaciele i znajomi (dla osób starszych byli oni nieco mniej ważni niż dla osób młodszych).

Konkludując tę krótką analizę statystyczną, można powtórzyć, że grono przyjaciół i znajomych było bardzo lub raczej ważne aż dla ponad dziewięć dziesiątych badanych Słowaków (tylko dla mniej niż jednej dziesiątej respondentów było niezbyt ważne lub w ogóle nieważne). Także można stwierdzić, iż typową przedstawicielką osoby, dla której przyjaciele i znajomi byli stosunkowo najczęściej bardzo ważni, to kobieta, osoba w wieku 18–34 lat, mieszkająca w Zachodniej Słowacji. Z drugiej strony, typowym przedstawicielem osoby, dla której przyjaciele i znajomi byli stosunkowo najczęściej raczej ważni, niezbyt ważni lub w ogóle nieważni, to mężczyzna, osoba w wieku 55 lat albo więcej, mieszkający we wschodniej Słowacji.

WZAJEMNE ZWIĄZKI MIĘDZY ZNACZENIEM RODZINY ORAZ ZNACZENIEM PRZYJACIÓŁ I ZNAJOMYCH

Po szczegółowym przedstawieniu postaw ankietowanych Słowaków wobec rodziny oraz przyjaciół i znajomych jako wartości życiowych chciałbym w ostatniej części niniejszego opracowania udzielić odpowiedzi na pytanie: Jakie są wzajemne związki między znaczeniem rodziny oraz znaczeniem przyjaciół i znajomych wśród badanej populacji słowackiej? Mówiąc bardziej konkretnie, czy jest tak, że im ważniejsza jest rodzina, tym ważniejsi są również przyjaciele i znajomi? Albo jest jeszcze tak, że im ważniejsza jest rodzina, tym mniej ważni są przyjaciele i znajomi? Albo jest tak, że między znaczeniem rodziny oraz znaczeniem przyjaciół i znajomych nie ma wyraźnych związków korelacyjno-statystycznych? Na pytanie o ewentualne związki między omawianymi wartościami życiowymi odpowiada tabela 4.

Tabela 4. Znaczenie przyjaciół i znajomych ze względu na znaczenie rodziny (dane w %)

Kategorie pod-zbiorów	Bardzo ważni	Raczej ważni	Niezbyt ważni	W ogóle nieważni	Razem
Rodzina					
Bardzo ważna	47,5	45,7	6,3	0,5	100,0
Raczej ważna	28,8	56,1	12,1	3,0	100,0
Niezbyt ważna	21,4	14,3	64,3	-	100,0
W ogóle nieważna	-	50,0	-	50,0	100,0
Ogółem (N=994)	45,7	46,0	7,4	0,9	100,0

Dla celów korelacyjno-statystycznych w opisywanej analizie usunięto ankietowanych, którzy udzielili odpowiedzi „nie wiem” lub „nie chcę powiedzieć”. W efekcie w tej analizie ogół przebadanych liczy 994 respondentów. Wśród nich uważało rodzinę za bardzo ważną aż 91,6% badanych, za raczej ważną – 6,6%, za niezbyt ważną – 1,4% oraz za w ogóle nieważną – 0,4%. Z kolei przyjaciół i znajomych uważało za bardzo ważnych 45,7% badanych, za raczej ważnych – 46,0%, za niezbyt ważnych – 7,4% oraz za w ogóle nieważnych – 0,9%. Na podstawie niniejszej analizy korelacyjno-statystycznej można więc stwierdzić, że rodzina była bardzo lub raczej ważna dla prawie wszystkich badanych Słowaków (98,2%) oraz niezbyt ważna lub w ogóle nieważna tylko dla znikomej części z nich (1,8%). Z kolei przyjaciele i znajomi byli bardzo lub raczej ważni dla ponad dziewięć dziesiątych ankietowanej populacji (91,7%) oraz niezbyt ważni lub w ogóle nieważni tylko dla niedużej części z nich (8,3%).

Na podstawie analizy korelacyjno-statystycznej należy stwierdzić, że między znaczeniem rodziny oraz znaczeniem przyjaciół i znajomych ustalono korelację statystyczną o średniej sile związku ($p < 0,0005$; $V = 0,252$). Między znaczeniem omawianych wartości życiowych istnieje więc statystycznie istotny pozytywny związek – tzn. im ważniejsza była dla badanej osoby rodzina, tym ważniejsze było dla niej również grono przyjaciół i znajomych i vice versa. Sensownie można porównywać tylko osoby, dla których była rodzina bardzo lub raczej ważna (ponieważ tych, dla których była niezbyt ważna lub w ogóle nieważna, było tylko 18 osób). W związku z tym należy stwierdzić, że dla prawie połowy osób, dla których rodzina była bardzo ważna, było bardzo ważne również grono przyjaciół i znajomych (47,5%). Z drugiej strony, grupa osób, dla których była rodzina (tylko) raczej ważna, w większym stopniu nie doceniała również przyjaciół i znajomych – tylko dla ponad jednej czwartej z nich byli oni bardzo ważni (28,8%).

Podsumowując ostatnią analizę statystyczną niniejszego opracowania, należy powtórzyć, iż po usunięciu odpowiedzi korekcyjnych rodzina była bardzo lub raczej ważna dla prawie wszystkich badanych Słowaków (niezbyt ważna lub w ogóle nieważna była tylko dla znikomej części respondentów). Z kolei przyjaciele i znajomi byli bardzo lub raczej ważni dla ponad dziewięć dziesiątych ankietowanej populacji (niezbyt ważni lub w ogóle nieważni byli tylko dla niedużej części respondentów). Również można przypomnieć, iż typowym przedstawicielem osoby, dla której grono przyjaciół i znajomych było stosunkowo najczęściej bardzo ważne, był respondent deklarujący bardzo duże znaczenie rodziny w swoim życiu. Z drugiej strony, typowym przedstawicielem osoby, dla której grono przyjaciół i znajomych było (tylko) raczej ważne lub niezbyt ważne, był respondent deklarujący (tylko) raczej ważne lub niezbyt ważne znaczenia rodziny w swoim życiu.

PODSUMOWANIE

Na zakończenie naszego „spaceru po ogrodzie postaw” badanej populacji słowackiej wobec rodziny oraz przyjaciół i znajomych należy stwierdzić, iż przynajmniej na poziomie deklaracyjnym była dla tej populacji nieco częściej ważna rodzina (97,8%) niż przy-

jaciele i znajomi (91,2%). Opisywane wartości życiowe były przez respondentów cenione stosunkowo często, nieco częściej niż praca oraz dużo częściej niż np. religia lub polityka. Jest zrozumiałe, że uzyskane wyniki empiryczne nie można odbierać jako maksymalnie obiektywne – chodzi o autodeklaracje, które są w mniejszym lub większym stopniu subiektywne. Z drugiej strony, subiektywne deklaracje są również ważne i poznawczo doniosłe, komunikują bowiem o ogólnych przekonaniach badanych, o intensywności ich przekonań oraz w powiązaniu z innymi płaszczyznami zaangażowania rodzinnego lub koleżeńskiego także o stopniu krytycznej refleksji nad rzeczywistym miejscem rodziny oraz przyjaciół i znajomych w codziennym życiu (Piwowski, 2000: s. 62-63). Być może, należałoby porównać przedstawione subiektywne deklaracje Słowaków odnoszące się do znaczenia wybranych wartości życiowych z ich konkretnymi postawami i zachowaniami rodzinnymi lub koleżeńskimi, co może być zadaniem dla kolejnej refleksji.

Analiza postaw populacji słowackiej wobec wybranych wartości codziennych pozwala stwierdzić, że nie należy się obawiać „świata bez wartości”, chociaż ich hierarchia w środowiskach współczesnych nieco się zmienia (np. czas wolny jest nieco więcej ceniony niż przyjaciele i znajomi, praca lub szkoła oraz dużo więcej niż religia lub polityka) (Štefaňak, 2018: s. 26-35). Ważne jest jednak ich rejestrowanie, ponieważ wartości stanowią jeden z nadrzędnych mechanizmów ludzkiego działania. Wpisują się w osobowość jednostki jako trwałe jej elementy (sieć wartości), stanowią podstawę kreowania wizji własnego życia, tworzonej na ich podstawie. Wartości uznawane i realizowane przez jednostkę niewątpliwie wyznaczają jakość jej życia, sposób postrzegania rzeczywistości oraz indywidualne do niej nastawienie i własne w niej ulokowanie (Wysocka, 2015: s. 215).

Konfrontując socjologię empiryczną z filozofią życiową można na zakończenie niniejszego opracowania przypomnieć, że w przypadku rodziny oraz przyjaciół chodzi o niezwykle cenne, a nawet bezcenne dobra dla jednostki i społeczeństwa. Współcześnie, kiedy wszyscy się spieszą i nie mają na nic czasu, nawet dla najbliższych osób (np. rodziców, dzieci, rodzeństwa lub przyjaciół), dobro to jest mocno zaniedbane. Należy o nie bardziej zadbać, opierając się np. o mądrość narodów, która jest ukryta w przysłowiach: „Droga do domu przyjaciół nigdy nie jest zbyt długa (Dania); „Prawdziwego przyjaciela trzymać obiema rękami” (Nigeria); „Powiedz, kim są twoi przyjaciele, a powiem ci, kim jesteś” (Rosja); „Tylko prawdziwy przyjaciel powie nam, że twarz mamy brudną” (Sycylia); „Kamień z ręki przyjaciela jest jabłkiem” (Mauretania); „Wprawdzie zwycięzca ma wiele przyjaciół, lecz zwyciężony ma dobrych przyjaciół” (Mongolia); „Kto nie ma przyjaciół, żyje tylko połowicznie” (Francja) itd. (Kojder, 2005: s. 94, 104).

BIBLIOGRAFIA

1. Dyczewski L. (2002), *Więź między pokoleniami w rodzinie*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
2. Giddens A. (2008), *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
3. Kojder A. (2005), *Pochwała przyjaźni*, w: *Kultury religijne. Perspektywy socjologiczne*, red. A. Wójciewicz, Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Tyczynie, Warszawa – Tyczyn, s. 89 – 105.

4. Kowalczyk S. (2005), Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej, Wydawnictwo KUL, Lublin.
5. Mariański J. (2003), Między sekularyzacją i ewangelizacją. Wartości prorodzinne w świadomości młodzieży szkół średnich, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
6. Mariański J. (2018), Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988 – 1998 – 2005 – 2017, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
7. Papieska Rada Iustitia et Pax (2005), Kompendium nauki społecznej Kościoła, Wydawnictwo JED-NOŚĆ, Kielce.
8. Piwowarski W. (2000), Socjologia religii, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
9. Štefaňak O. (2018), Hodnoty, túžby a obavy mládeže, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra.
10. Štefaňak O. (2020), Manželstvo a rodina v ponímaní mládeže, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra.
11. Wysocka E. (2008), Wybory aksjologiczne i wizja świata a religijność – perspektywa młodzieży studenckiej (refleksja teoretyczna i empiryczne egzemplifikacje), w: Moralność współczesnego społeczeństwa polskiego. Założenia i rzeczywistość, red. J. Baniak, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza – Wydział Teologiczny, Poznań, s. 213 – 230.